

Младен Весковић
Министарство културе и информисања
Републике Србије
Сектор за савремено стваралаштво
и креативне индустрије

УДК 821.163.41.09-31 Драгић Л.(049.32)
Приказ
Примљен: 5. новембар 2017.
Прихваћен: 23. новембар 2017.

О КРАЈУ ЕПСКОГ СВЕТА

Досадашња историја српске књижевности учи нас да су нека од њених најзначајнијих дела, као и неки од њених најзначајнијих опуса настајали на рубовима српског културног простора или су тематизовали дешавања везана баш за те рубне просторе. Дела Иве Андрића, Милоша Црњанског, Владана Деснице, Меше Селимовића, Борислава Станковића или Григорија Божовића, односно данас Драга Кекановића, Рајка Лукача, Мирка Демића, Ранка Рисојевића или Берислава Благојевића, најбољи су примери за то. Баш због тога важно је да и данас усмеримо нашу читалачку пажњу и на ауторе који стварају ван етаблираних културних центара, односно који тематизују просторе и догађаје који немају (често из сасвим ванкњижевних разлога) тренутно привилегованији културолошки или медијски статус, јер можда сада баш та дела ослобођена „дикатата центра” говоре више и боље о времену у којем живимо од дела која излазе у сусрет духу времена и очекивањима монденске нарави центара. Отуда из прошлогодишње романескне продукције треба издвојити роман који, на свој особен начин, говори у прилог малочас изнетој констатацији. Реч је о роману *Кукавичја њилаг* Лабуда Драгића.

Један критички текст, све и да хоће, не може да промени статус неког писца и његовог дела, али оно што свакако може јесте да снагом аргумената барем подстакне на нова читања која би у крајњем исходу употпунила и дала објективнију слику о аутору и његовом делу. Не знам да ли ће овај, као и претходни моји текстови о Лабуду Драгићу у томе успети, али мислим да је свакако реч о књижевнику чије је дело вредно тога труда и који своје стваралачке врлине доказује из књиге у књигу, већ тридесет година. Та врста списатељске истрајности и дуготрајног озбиљног рада на свом тексту нешто је што је постало врло ретко у савременој српској књижевности. У мору жанровских дела и забавне литературе, оваква књижевност постаје изузетак. Међутим, као и увек када је реч о истинској уметности, дневна рецепција је само први, али не и најважнији, нити коначан елемент њеног процењивања, већ ће време и нови читаоци, као и увек, имати последњу реч.

Лабуд Драгић, изузетни прозаиста, с ванредним језичким сензибилитетом и необичном моћи гротескне имагинације, написао је свој први, условно говорећи, у целини историјски роман. (Његов први роман, *У зајонима Леије*, објављен 2003. године, приповедачки је дотакао Мојковачку битку, али то је био фрагмент једне шире слике, а не прича у целини посвећена историјском догађају или епосу.) Аутор се још једном вратио завичајном простору Црне Горе, овога пута причом о комитиском покрету који је у годинама након Првог светског рата неко време водио локалну побуну против нове југословенске државе, с циљем да врати краља Николу Петровића на престо Црне Горе. Као прави мајстор приче и познавалац језика, Драгић уз помоћ архаизама и локализама гради уверљиву могућу слику простора и времена у којем се заправо зачело растакање класичног вишевековног црногорског идентитета. Драгићев приповедач укршта наративне планове дајући читаоцу ширу визију епохе кроз неке од новинских наслова онога времена, а потом дајући и субјективне увиде кроз појединачне визуре актера дешавања о којима приповеда. Тај лични поглед на ствари посебна је вредност овога романа, јер он не полази од унапред задатих премиса у тексту и не жели да буде историјска пресуда, већ само могуће тумачење догађаја чији коначни рефлекси сежу у време у којем ми живимо и чији су плодови, кукавичја пилад, данас толико евидентни. Зато су Драгићеви приповедачки увиди пре свега демистификаторски и демистификација је заправо главни творбени принцип овога романа. Тако, када говори о настанку поделе на „бјелаше” и „зеленаше”, његов приповедач каже: „Ако ћете ви зелени бијет – ми ћемо бијели! А ако ћете ви бијеле – ми ћемо зелени. И тако би: ријешисмо да узмемо бијели и другога јутра нас прозваше бјелаша. Ми њих истог трена зеленаша. Ка из руге то би у почетку, јер смо једнако ми могли бити зеленаша, а они бјелаша. Исто је то било. Али да видиш кастига, како се то извргну у велику пизму и зло!” Тако трагедија започиње, налик на шалу, без дубљих корена, а наставља се неколико година касније убиствима која комити, наоружани од стране Италије, чине у име бившег краља и бивше краљевине, а у којима страдају не само жандарми, већ и њихови рођаци. Потом, убрзо заборављени од оних који су их послали, дубоко у планинским врлетима Црне Горе комити настављају изгубљену битку не знајући више чему она води и не знајући чак ни да је краљ Никола у међувремену умро у туђини.

Драгић познаје психологију горштака и због тога његови ликови нису пуки носиоци функција и идеја у роману, већ пре свега људи који се плаше и стрепе, који верују, али и сумњају у сврху свога наума, који баштине дух побуне и самосвојности и онда када их он, на крају, пред многобројним пушчаним цевима војника и жандарма, води до тужног сазнања: „Да погибосмо од Турака, или од Швабе, па ни по јада, да нас оплакују и жале ко људе – но од нашије, као изроди и лупежи”. Тако Драгић показује како свака промена, а посебно она споља изазвана и нееволутивна, она која узрокује насилно мењање идентитета, изазива отпор или незаинтересованост, изречену или

прећутану, нарочито тамо где је памћење дубоко укорјењено. У том смислу овај роман можемо тумачити и као прворазредни преображај есенције једног простора, најбољег и најгорег што је Црна Гора дала – од врхунске части и поноса (који често прелази у сујету и охолост) до најпримитивније нискости, од највишег јунаштва до ужасног кукавичлука. И то је слика дефинитивног краја епске Црне Горе која је, као и њен последњи господар, ушла у век који више није био њен и којем је она зато закономерно морала нестати у свом старом облику. Некадашњи цар јунака и некадашњи победник с Вучјег дола, на крају свога животног пута отежали је и заборавни старац који стрепи над својим златницима које му чувају тршћански банкар и чији синови не маре нимало ни за земљу ни за круну, па тако 1916. година долази као логичан крај једне епохе и једне династије која је била њен творац. Историја се никада не понавља на исти начин, али прича о последњим годинама последњег црногорског господара и комитима који су на Божић 1919. године започели истрагу самих себе, својих братственика, постаје део посувраћеног симболичког лука чији почетак сеже до онога Божића на почетку 18. века који је Његошу дао подстицај за *Горски вијенац*, а завршава се братоубиством на почетку 20. века. А оно што је неизречено у овоме роману чини се страшнијим од онога што је записано.